

УДК 159.9: 614-047.37

Креденцер О. В.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗДОРОВ'Я» В ПСИХОЛОГІЇ

Креденцер О. В. Теоретичний аналіз основних підходів до визначення поняття «здоров'я» в психології. Стаття присвячена теоретичному аналізу основних підходів до визначення поняття «здоров'я». Показано, що здоров'я – широке міждисциплінарне поняття, що перебуває в колі уваги багатьох наук, пов'язаних з людиною: медицина, валеологія, філософія, соціологія, педагогіка, психологія та їх підгалузей. Розглянуто специфіку основних підходів у кожній галузі. Проаналізовано основні психологічні підходи щодо визначення поняття «здоров'я». Виділено чотири змістовно-смыслові групи психологічних підходів: філософсько-концептуальні, соціальні, особистісно-орієнтовані, комплексні. Наведено сутність та специфіку підходів у кожній групі.

Ключові слова: здоров'я, психологія здоров'я, підходи, міждисциплінарний підхід.

Креденцер О. В. Теоретический анализ основных подходов к определению понятия «здоровье» в психологии. Статья посвящена теоретическому анализу основных подходов к определению понятия «здоровье». Показано, что здоровье – широкое междисциплинарное понятие, находится в кругу внимания многих наук, связанных с человеком: медицина, валеология, философия, социология, педагогика, психология и их подотраслей. Рассмотрена специфика основных подходов в каждой отрасли. Проанализированы основные психологические подходы к определению понятия «здоровье». Выделены четыре содержательно-смысловые группы психологических подходов: философско-концептуальные, социальные, личностно-ориентированные, комплексные. Приведены сущность и специфика подходов в каждой группе.

Ключевые слова: здоровье, психология здоровья, подходы, междисциплинарный подход.

Постановка проблеми. В сучасних умовах життєдіяльності суспільства проблема забезпечення здоров'я особистості та суспільства в цілому виходить на перші позиції. Досвід всесвітньої пандемії, пов'язаної з COVID-19, показав, як фактор здоров'я може відігравати вирішальну роль у розвитку економіки, політики, культури, освіти та інших сферах. Всесвітня пандемія висвітлила безліч проблем, в тому числі і психологічних, що виникають при порушенні здоров'язабезпечення суспільства. Тому надзвичайно актуальним сьогодні постає завдання аналізу феномену «здоров'я» на всіх рівнях (національному, організаційному, особистісному) та інституцій, що з ним пов'язані (ставлення до здоров'я, система охорони здоров'я, просвіта тощо), всіма науками, що так чи інакше дотичні до цієї проблеми. Важливе місце в цьому контексті належить психології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз літератури показав наявність досить великої кількості досліджень, присвячених проблемі здоров'я (І. Бовіна [3], Ю. Бойчук [9], О. Васильєва, Ф. Філатов [6], П. Гусак, Н. Зимівець, В. Петрович [8], Л. Карамушка, Т. Дзюба [11], А. Шевченко [12], І. Коцан, Г. Ложкін, М. Мушкевич [13], Г. Нікіфоров [15], К. Терещенко [19] та ін.).

Разом із тим, слід відмітити, що більшість зазначених робіт, по-перше, виконані в руслі певних парадигм, по-друге, не завжди відображають комплексний психологічний підхід.

Отже, актуалізована соціально-наукова значущість проблеми, її недостатня розробленість у сучасній психології зумовили мету нашого дослідження: здійснити теоретичний аналіз основних підходів до визначення поняття «здоров'я» в міждисциплінарному контексті та в психології.

Дослідження проведено в рамках виконання науково-дослідної теми лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психолого-організаційні детермінанти забезпечення психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій в умовах соціальної напруженості» (2019–2021 рр.), науковий керівник – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор Л.М. Карамушка.

Результати теоретичного аналізу проблеми. *Теоретико-методологічний аналіз поняття «здоров'я»* доцільно, на наш погляд, здійснювати з огляду наступних питань:

- *Поняття про здоров'я;*
- *Здоров'я як міждисциплінарний феномен;*
- *Основні підходи до визначення поняття «здоров'я» в психології.*

Розглянемо послідовно зазначені питання.

Насамперед розпочнемо з аналізу *поняття «здоров'я»* в цілому.

Великий тлумачний словник української мови тлумачить слово «здоров'я» як, по-перше, «стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи», а, по-друге, як «той чи інший стан самопочуття людини» [7, с. 455]. Із наведеного тлумачення ми бачимо, що вже в самій семантиці слова «здоров'я» закладено об'єктивне та суб'єктивне значення стану людини. Об'єктивне значення

відображає реальний стан життєдіяльності організму людини, а суб'єктивне – те, як людина себе сприймає в цьому сенсі, як вона себе ідентифікує.

Н. Абаскалова [1], аналізуючи поняття «здоров'я», вказує на те, що *найперше* з визначень здоров'я – визначення Алкмеона (500 р. до н.е.), який розглядав здоров'я як гармонію протилежно спрямованих сил. Цицерон охарактеризував здоров'я як правильне співвідношення різних душевних станів. Епікурейці цінували здоров'я понад усе, протиставляючи його ентузіазму, прагненню до всього непомірного і небезпечного. Вони вважали, що здоров'я – це повний достаток за умови повного задоволення всіх потреб [1].

Сьогодні *Всесвітня організація охорони здоров'я* визначає здоров'я як стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних дефектів. Ми бачимо, що визначення ВООЗ вказує також на подвійне значення цього терміна: окрім фізичного стану людини (відсутність хвороби), здорова людина психологічно почуває себе благополучно, перебуває в стані «благополуччя». Отже в даному випадку до семантики поняття «здоров'я» додається ще один важливий термін «благополуччя», на якому ми зупинимось нижче.

Аналіз літератури [1; 2; 3; 5; 6; 14; 20; 23] показує достатню складність визначення поняття «здоров'я». Це обумовлюється, на наш погляд, низкою причин. По-перше, загальноживаність цього слова, використання його в побутовому мовленні. По-друге, апелювання цим поняттям багатьма науками, адже здоров'я є міждисциплінарним предметом дослідження. По-третє, поняття «здоров'я» – складний, системний феномен, який має складну структуру рівнів, чинників, детермінант, показників, критеріїв тощо. По-четверте, сутність стану «здоров'я» у ході історичного розвитку суспільних відносин постійно змінювалося, тобто воно не статичне. Те, що раніше вважалося нормою, зараз може вважатися хворобою, і навпаки.

Ю. Бойчук відмічає шість основних типів сутнісних елементів визначення здоров'я: 1) здоров'я як норма функціонування організму на всіх рівнях його організації; 2) здоров'я як динамічна рівновага (гармонія) життєвих функцій організму; 3) здоров'я як повноцінне виконання основних соціальних функцій, участь у житті суспільства й активна трудова діяльність; 4) здатність організму адаптуватися до умов навколишнього середовища, що змінюється; 5) відсутність патологічних змін і нормальне самопочуття; 6) повне фізичне, духовне, розумове й соціальне благополуччя [9]. Одночасно автор свідчить про наявність більше 450 визначень здоров'я людини, сформульованих фахівцями з різних наукових дисциплін.

Проаналізуємо сутність *поняття «здоров'я» як міждисциплінарний феномен*. Аналіз літератури показує, що здоров'я – широке міждисциплінарне поняття, що перебуває в колі уваги багатьох наук, пов'язаних з людиною: медицина, валеологія, філософія, соціологія, педагогіка, психологія та їх підгалузей.

Розглянемо послідовно специфіку основних підходів в кожній галузі.

Закономірним є наявність багатьох досліджень щодо феномену здоров'я в *медично-біологічних науках*.

Так, аналіз більшості робіт медиків, присвячених здоров'ю, показав, що основна увага тут приділяється здебільшого проблемі хвороби, аніж здоров'ю. Ю. Бойчук [9], розглядаючи це питання, вказує на те, що триває аналіз переважно негативного боку діалектичної єдності «хвороба-здоров'я». У той же час на прями показники здоров'я мало звертається уваги, що призводить до однобічного тлумачення проблеми людського здоров'я та факторів, що його детермінують.

На наш погляд, важливим для дослідження поняття здоров'я є відхід від дуалістичного аналізу «здоров'я-хвороба» та використання системного підходу.

Е. Казін, Т. Паніна, В. Казначєєв, Г. Кураєв [10] аналізують здоров'я на основі багаторівневого системного медико-біологічного підходу та виділяють такі складові: 1. Спосіб життя. 2. Фізичний розвиток. 3. Функціональний стан. 4. Тип реактивності. 5. Імунітет. 6. Профілактика.

Дещо інший вектор аналізу феномену здоров'я набуває у *валеології*. Валеологія (від лат. – *valeo* бути здоровим) була сформульована і обґрунтована професором І. Брехманом в 1980–1982 роках, як ідея нового напрямку науково-дослідної та практичної діяльності про здоров'я людини, про шляхи його забезпечення, формування і збереження в конкретних умовах життєдіяльності [4]. І. Брехман [4] визначає поняття «здоров'я людини» як її здатність зберігати відповідну віку стійкість в умовах різних змін кількісних і якісних параметрів триєдиного потоку сенсорної, вербальної і структурної інформації.

З точки зору сучасної валеології [5], центральним поняттям у проблемі здоров'я є поняття адаптації. З тієї точки зору здоров'я розглядається як стан рівноваги між адаптаційними можливостями організму (потенціалом людини) та мінливими умовами навколишнього середовища.

У галузі *гуманітарних наук* у визначенні сутності здоров'я виділяються два підходи: філософський підхід до життя і здоров'я як самоцінності і ресурсний, коли людське здоров'я і

тривалість життя розглядаються з точки зору потенційних ресурсів людини, людських потенцій фізичного тіла, розуму і духовності всього народонаселення Землі, окремих етносів і індивідів.

У лексиці *філософської* мови здоров'я, на думку Ю. Хрустальова, – це «не що інше, як досягнення свободи на різних рівнях людського буття. На першому, фізичному (тілесному) – це свобода від мук болю. На другому, психічному (душевному) – свобода від негативних пристрастей, пронизливого страху, тобто досягнення якогось безтурботного, незворушного стану. На третьому, ментальному – це свобода від мук совісті через прояви користі, егоїзму або грубого індивідуалізму. І на філософському (екзистенційному) рівні – це свобода творчості, свобода совісті, свобода кожної людини бути самим собою. Це особисте набуття нею сенсу життя як найвищої цінності власного буття» [9, с. 37].

Філософське розуміння здоров'я пропонують В. Канке і Г. Кузьмін [2, с. 16]. В одному випадку здоров'я розглядається ними як цінність. В іншому – як критерій оцінки особистості. У першому випадку лікування полягає в тому, щоб скорегувати ціннісно-цільові характеристики особистості пацієнта, зміст його почуттів, думок, висловлювань, вчинків, домогтися такого їх поєднання, яке забезпечило б прийнятний для хворого життєвий успіх. Ціннісне ставлення особистості до світу, до себе реалізується в емоціях, волі, рішучості, цілеспрямованості, творчості.

Р. Салахутдінова, аналізуючи поняття здоров'я, посилається на Сократа, який мислив про здоров'я, ґрунтуючись на глибокому розумінні сутності і природи людини: «Людина, пізнай себе». Саме філософія, на відміну від інших наук, прагне до цілісного осмислення здоров'я, опираючись на природу людини, гармонію її відносин з навколишнім світом, між власним тілом і духом, дає уявлення про світ і норми здоров'я [16].

Широкого розповсюдження проблема здоров'я набула й у *педагогіці*. В цьому контексті виокремився цілий напрямок – «педагогіка здоров'я», який відповідає за здоров'яорієнтовний напрямок у сфері освіти.

Н. Абаскалова [1], розкриваючи основи педагогіки здоров'я, вказує на те, що в роботах, які висвітлюють проблеми підготовки педагогів до здійснення здоров'язберігаючих діяльностей в освітніх установах (І. Баєва, О. Клестова, С. Ратенко, Т. Сущенко, Н. Суворова, Л. Уткіна та ін.), розглянуто питання організації здоров'язберігаючого навчання; психологічно безпечного освітнього середовища; формування систем і моделей здоров'язберігаючої діяльності в освітніх установах; готовності педагогів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності; реалізації валеологічного компонента професійної підготовки.

Об'єктом педагогіки здоров'я є виховання, навчання і розвиток здорової людини, а предметом – факти, закономірності, механізми і умови виховання, навчання і розвитку здорової людини [1].

Досить широкого розповсюдження набули дослідження здоров'я особистості в *психологічних науках*.

М. Чеснокова [23] вказує на те, що, як психологічна категорія, поняття здоров'я вимагає поглибленого загальнопсихологічного опрацювання. Авторка розглядає здоров'я людини як вищу психічну функцію (ВПФ), розкриваючи це через наступні положення: 1). Здоров'я людини є продуктом розвитку. Фізичне здоров'я як нормальне функціонування нормально сформованих органів і систем становить біологічну основу і вихідну точку такого розвитку; 2). Як будь-яка ВПФ здоров'я людини проходить у своєму розвитку дві стадії: від інтерпсихічної до інтрапсихічної, від соціальної до індивідуальної, від зовнішньої вимоги суспільства до індивіда до власної потреби людини «бути здоровим»; 3). Рівні здоров'я – фізичний, соціальний та духовний – виступають основними складовими факторами системи здоров'я як ВПФ; 4). Здоров'я людини як ВПФ, що має соціальне походження, являє собою відкриту систему. Високий ступінь мінливості соціального фактора є основним джерелом внутрішнього руху і трансформації системи. З огляду на це, будь-яке захворювання (як психічне, так і соматичне) має включати в себе корекцію соціального вектора цієї системи; 5). З уявлення про здоров'я як ВПФ випливає, що здоров'я людини – динамічне утворення. Воно не може бути досягнуто / збережено раз і назавжди. На кожному новому етапі соціального і особистісного розвитку знаходження здорового балансу – оптимальної інтеграції різних складових системи (успішне розв'язання суперечностей різних рівнів) представляє для індивіда самостійне завдання; 6). Формування здоров'я як ВПФ прямо пов'язане з розвитком самосвідомості людини. В індивідуальній свідомості уявлення про здоров'я проходить низку стадій: усвідомлення здоров'я як інструментальної цінності; усвідомлення здоров'я як цілі; усвідомлення здоров'я як способу існування. Остання стадія передбачає набуття людиною свого індивідуального життєвого стилю.

Розглядаючи здоров'я особистості як вищу психічну функцію, а не натуральну, М.Г. Чеснокова робить висновок про те, що здоров'я людини не є якимсь природним ресурсом, який тільки витрачається нею упродовж життя. Відповідно до цього, на її думку, мова повинна йти не про

збереження або відновлення здоров'я, а про активне формування і підвищення вихідного рівня фізичних можливостей [23].

Розглядаючи здоров'я з психологічної точки зору, психологи пов'язують його з особистісно-психологічними особливостями особистості.

У цьому контексті І.Я. Коцан, Г.В. Ложкін, М.І. Мушкевич говорять про те, що ключовим моментом у проблемі здоров'я людини в контексті психології є питання про критерії його оцінювання. Серед особистісних проявів автори називають такі критерії здоров'я: оптимізм; зосередженість (відсутність метушливості); урівноваженість; моральність (чесність, сумлінність й ін.); адекватний рівень домагань; почуття обов'язку; впевненість у собі; невразливість (уміння звільнитися від прихованих образ); відсутність ліні; незалежність; безпосередність (природність); відповідальність; почуття гумору; доброзичливість; толерантність; самоповага; самоконтроль. Серед психічних станів виділяють такі критерії здоров'я: емоційна стійкість (самовладання); зрілість почуттів відповідно до віку; вміння опанувати негативні емоції (страх, гнів, жадібність, заздрість та ін.); вільний, природний прояв почуттів і емоцій; здатність радіти. Серед психічних процесів автори вказують на такі найбільш відомі критерії здоров'я: максимальне наближення суб'єктивних образів до певних об'єктів дійсності (адекватність психічного відображення); адекватне самосприйняття; уміння зосереджувати увагу на предметі; утримання інформації в пам'яті; здатність до логічного опрацювання інформації критичність мислення; креативність (здатність до творчості, уміння користуватись інтелектом); знання себе; дисципліна розуму (керування думками) [13].

Далі перейдемо до *аналізу основних психологічних підходів щодо визначення поняття «здоров'я»*.

Л. Царенко [21], аналізуючи українські традиційні моделі здоров'я, виділяє класичний, некласичний, постнекласичний підходи до аналізу сутності здоров'я.

Так, авторка зазначає, що *класичний підхід* у психології ґрунтується на природничо-наукових засадах, дослідження характеризуються фрагментарністю, предметом вивчення є окремі аспекти явища. Класичне уявлення про здоров'я обмежується соматичною і психічною складовими. Здоров'я в цій парадигмі мислиться як відсутність хвороби, є синонімом «норми» і зауважується в процесі вивчення патології: відхилень у розвитку людини, внутрішньоособистісних конфліктів, криз, хвороб, особистості хворих тощо. Творці більшості фундаментальних психологічних теорій особистості та психотерапевтичних підходів, починаючи з психоаналітичних робіт З. Фрейда, А. Адлера, К. Г. Юнга, відштовхувалися саме від хворобливих проявів людської психіки.

Для *некласичного підходу* характерне дослідження здоров'я як цілісного і системного феномену. Одним із основних принципів некласичного уявлення про здоров'я є принцип ієрархічності, відповідно до якого людина – це складна жива система, життєдіяльність якої забезпечується на різних, але взаємозв'язаних між собою рівнях функціонування. Узагальнюючи роботи представників цього підходу, авторка виділяє чотири рівні відображення здоров'я / захворювання у психіці людини: рівень відчуттів, емоційний, інтелектуальний, мотиваційний [21].

Що стосується *постнекласичного* тлумачення поняття «здоров'я», то, як зазначає Л. Царенко, саме в межах постнекласичної парадигми вивчення різних феноменів людського буття, зокрема феномену здоров'я, розширюється від уявлення (внутрішньої картини здоров'я) окремого індивіда до врахування соціальних, культурних та етнічних контекстів [21].

С. Цимбалюк [22] на підставі інших критеріїв виділяє три основних підходи до розкриття поняття «здоров'я».

Перший підхід автор характеризує як вузькоспрямований, що вирізняється прагненням обмежити сферу застосування терміна «здоров'я» виключно сферою фізичного розвитку та функціонального стану організму. До цього підходу віднесено визначення окремих видів здоров'я, що подаються авторами внаслідок дослідження різних сфер його прояву (психологічне, соціальне, духовне здоров'я та ін.). Визначення, сформульовані на основі таких позицій, акцентують увагу на фізичному здоров'ї, відсутності хвороб та підкреслюють досконалість саморегуляції організму, гармонію фізіологічних процесів і, як наслідок, його здатність адаптуватися до мінливих негативних чинників середовища [22].

Другий підхід, за концепцією С. Цимбалюк до трактування сутності здоров'я, акцентує увагу на особистих відчуттях людини та її оцінці свого стану відповідно до умов середовища існування та вимог суспільства. Здоров'я трактується як гармонійне поєднання фізичного, психологічного стану й самопочуття людини як повноцінного члена суспільства. У деяких визначеннях здоров'я подано як системну цілісність психологічної, фізичної та духовної складових частин. Здоров'я, згідно з другим підходом, передбачає добре самопочуття, душевний комфорт, стан, коли людина відчуває себе здоровою й щасливою.

Згідно з третім підходом автора, здоров'я не є самоціллю. Пріоритетом формування здоров'я визначено цілі досягнення відповідного його рівня (самореалізація особистості, виконання соціальних і біологічних функцій, виконання суспільно корисної праці). Підкреслюється, що здоров'я є обов'язковою умовою задоволення потреб вищого рівня (самореалізації людини) та є чинником суспільного прогресу. Здоров'я – міра соціальної активності, ставлення індивіда до світу; воно дає можливість виконувати свої біологічні й соціальні функції. Здоров'я трактують не лише як стан організму, але і як стратегію життя людини [22].

Аналіз літератури із зазначеної проблеми дозволив нам узагальнити, систематизувати та класифікувати основні підходи до визначення поняття «здоров'я» (Н. Абаскалова, А. Зверкова [1], О. Васильєва, Ф. Філатов [6], О. Миронова [14], М.В. Сокольська [18], Н. Світлична [17], О. Федько [20], М. Чеснокова [23] та ін.), кожний із яких вносить свої специфічні параметри у сутність цього феномену, і водночас вони тісно пов'язані між собою та є взаємодоповнюваними. Отже, нами виділено наступні змістовно-сміслові групи підходів.

Перша група підходів – філософсько-концептуальні. До цієї групи віднесено наступні підходи:

1. Феноменологічний. Проблеми здоров'я і хвороби трактуються як фундаментальні аспекти або варіації індивідуального, неповторного «способу буття-в-світі», вони включені в суб'єктивну картину світу і можуть бути досягнуті лише в її контексті.

2. Еволюціоністичний. Здоров'я розглядається як фундаментальна проблема пристосування людства як виду до навколишнього середовища.

3. Дискурсивний. Будь-яке уявлення про здоров'я може бути досліджено як продукт певного дискурсу, що має власну внутрішню логіку конструювання. Для ясного розуміння структури конкретного уявлення потрібний поглиблений дискурс-аналіз.

4. Диспозиційний. Тісно пов'язаний з дискурсивним. Здоров'я розглядається як продукт певних диспозицій. У рамках даного підходу здійснюється культурно-історичний і порівняльний аналіз різних диспозиційних моделей і практик.

Друга група підходів – соціальні, до яких включено такі підходи:

5. Крос-культурний, або соціально-орієнтований. Здоров'я розглядається як соціокультурне поняття, його характеристики відносні і детерміновані специфічними соціальними умовами, культурним контекстом, своєрідністю національного способу життя і образу світу.

6. Культурологічний. Здоров'я належить до сфери людської культури.

Третя група підходів – особистісно-орієнтовані. В цю групу входять наступні підходи:

7. Нормоцентричний. Здоров'я розглядається як сукупність середньостатистичних норм сприйняття, мислення, емоційного реагування і поведінки, в поєднанні з нормальними показниками соматичного стану індивіда. Це певний оптимальний рівень функціонування організму і психіки.

8. Аксиологічний. Здоров'я трактується як головна цінність життя, що займає найвище місце в ієрархії потреб людини.

9. Акмеологічний. Здоров'я розглядається як показник життєвого благополуччя людини, результат її саморозвитку, необхідна умова актуалізації вищих можливостей людини.

10. Компетентнісний. Здоров'я вивчається як компетентність (здатність) до самоаналізу, самозбереження, саморозвитку.

11. Діяльнісний. Здоров'я розглядається як результат власної діяльності людини.

12. Кількісний. Людина в кожен період часу має певну величину функціональних можливостей, що дозволяє їй реалізувати свою генетичну програму, тобто величину здоров'я. Це означає, що в якому б стані людина не перебувала, у неї є певний запас сил і енергії.

Четверта група підходів – комплексні. До цієї групи включено наступні підходи:

13. Системний. Здоров'я розглядається як багатовимірний феномен, що поєднує в собі гетерогенні якісно різні компоненти, що відображають фундаментальні аспекти людського існування.

14. Інтегративний. Здоров'я аналізується з точки зору інтеграції різних моделей і систем на єдиній концептуальній основі, з урахуванням їх ресурсів та обмежень, згідно з базовими принципами теорії систем. При цьому будь-які принципи, моделі та системи визнаються адекватними способами вивчення здоров'я на різних рівнях людського буття.

15. Холістичний. Підхід ґрунтується на ідеї холізму (слово грецького походження, що означає «цілісність»). Здоров'я розглядається як цілісна система індивіда.

Висновки. Всесвітня пандемія показала всьому людству наявність низки проблем, пов'язаних зі здоров'ям як на особистісному, так і на державному рівнях. Тому постає актуальним завдання реформування, перебудови системи, пов'язаної зі здоров'ям, як в академічній, так і в прикладній площинах. Важливим у цьому контексті є переосмислення сутності власне поняття «здоров'я». Слід підкреслити, що комплексні підходи є сучасними та такими, що доводять свою ефективність та

адекватність сучасним вимогам. Разом із тим, з огляду на сучасні світові тенденції, в тому числі пов'язані і з всесвітньою пандемією, комплексні підходи, на нашу думку, повинні бути розширені і доповнені. Цілісність здоров'я людини не має обмежуватись тільки «внутрішніми» складовими. Здоров'я людини повинно розглядатися в цілісній системі здоров'я організації та нації, в єдності внутрішнього та зовнішнього контекстів. Важливе місце в цьому контексті відводиться організаційній психології, зокрема, аналізу місця, ролі та функцій організації в здоров'язабезпеченні людини.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в проведенні емпіричних досліджень здоров'я в руслі організаційної психології з урахуванням сучасних тенденцій та специфіки постпандемічного періоду.

Список використаних джерел

1. Абаскалова Н.П., Зверкова А.Ю. Научный обзор: системный подход в педагогике здоровья. *Научное обозрение. Педагогические науки*. 2016. № 2. С. 5–24.
2. Бовина И. Б., Малышева Н. Г. Здоровье и болезнь в представлениях молодежи. *Журнал практического психолога*. 2007. № 5. С. 47–64.
3. Бовина И.Б. Социальная психология здоровья и болезни. 2-е исп. изд. Москва : Аспект пресс, 2008. 263 с.
4. Брехман И.И. Введение в валеологию – науку о здоровье. Ленинград, 1987. 125 с.
5. Вайнер Э.Н. Валеология : учебник для вузов. Москва : Флинта ; Наука, 2001. 416 с.
6. Васильева О. С. Филатов Ф. Р. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Академия, 2001. 352 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 сл. / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с.
8. Гусак П.М., Зимівець Н.В., Петрович В.С. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології : монографія / [за ред. д-ра педагог. наук, проф. П.М. Гусака]. Луцьк : ВАТ „Волинська обласна друкарня”, 2009. 219 с.
9. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків, 2017. 488 с.
10. Казин Э.М., Панина Т.С., Казначеев В.П., Кураев Г.А. Методологические и организационные подходы к проблеме валеологического образования и воспитания. Кемерово, 1998. 100 с.
11. Карамушка Л.М., Дзюба Т.М. Феномен «здоров'я» як актуальний напрям досліджень в організаційній психології. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2019. № 1 (16). С. 22–33.
12. Карамушка Л.М., Шевченко А.М. Психологічні чинники та умови забезпечення психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2017. Том I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 47. С. 22–29.
13. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини. За ред. І. Я. Коцана. Луцьк: РВВ Вежа: Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 430 с.
14. Миронова Е. В. Теоретический подход к определению понятий здоровья и здорового образа жизни. *Известия ПГУ им. В.Г. Беллинского*. 2006. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskiy-podhod-k-opredeleniyu-ponyatiyu-zdorovya-i-zdorovogo-obraza-zhizni>.
15. Никифоров Г. С. Психология здоровья : [учеб. для вузов]. Санкт Петербург : Питер, 2006. 607 с.
16. Салахутдинова Р.Х. Социальное здоровье как объект социологического исследования: вопросы методологии. *Вестник СПбГУ*. Сер. 12. 2011. Вып. 3. С. 263–271.
17. Світлична Н.О. Історичні та сучасні наукові підходи до визначення здоров'я. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2011. Вип. 9. С. 223–232.
18. Сокольская М.В. Личностное здоровье человека: теоретический анализ. *Сибирский психологический журнал*. 2008. №29. С. 69–73
19. Терещенко К.В. Взаємозв'язок між толерантністю і рівнем суб'єктивного благополуччя освітнього персоналу. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2017. № 2–3 (9–10). С. 102–108.
20. Федько О.А. Багатоаспектність поняття здоров'я у сучасній науковій думці. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 4. С. 3–5.
21. Царенко Л.Г. Українські традиційні моделі здоров'я. *Психологічний часопис*. 2018. № 2. С. 100–113.
22. Цимбалюк С. Сучасні підходи до характеристики терміна «здоров'я». *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць*. 2016. № 4 (36). С. 88–94.
23. Чеснокова М.Г. Понятие здоровья в контексте ключевых категорий культурно-деятельностного подхода. *Вестник Московского университета. Серия 14. Психология*. 2015. №2. С. 23–36.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Abaskalova N.P., Zverkova A.Ju. Nauchnyj obzor: sistemnyj podhod v pedagogike zdorov'ja. *Nauchnoe obozrenie. Pedagogicheskie nauki*. 2016. № 2. S. 5–24.
2. Bovina I. B., Malysheva N. G. Zdorov'e i bolezni v predstavlenijah molodezhi. *Zhurnal prakticheskogo psihologa*. 2007. № 5. S. 47–64.
3. Bovina I.B. Social'naja psihologija zdorov'ja i bolezni. 2-e isp. izd. Moskva : Aspekt press, 2008. 263 s.

4. Brehman I.I. Vvedenie v valeologiju – nauku o zdorov'e. Leningrad, 1987. 125 s.
5. Vajner Je.N. Valeologija : uchebnik dlja vuzov. Moskva : Flinta ; Nauka, 2001. 416 s.
6. Vasil'eva O. S. Filatov F. R. Psihologija zdorov'ja cheloveka: jetalony, predstavlenija, ustanovki : ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij. Moskva : Akademija, 2001. 352 s.
7. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoj movy : 250000 sl. / uklad. ta holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin : Perun, 2005. VIII. 1728 s.
8. Husak P.M., Zymivets N.V., Petrovych V.S. Vidpovidalne stavlennia do zdorovia: teoriia ta tekhnologii : monohrafiia / [za red. d-ra pedahoh. nauk, prof. P.M. Husaka]. Lutsk : VAT „Volynska oblasna drukarnia”, 2009. 219 s.
9. Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberezhennia: kolektyvna monohrafiia / za zah. red. prof. Yu. D. Boichuka. Kharkiv, 2017. 488 s.
10. Kazin Je.M., Panina T.S., Kaznacheev V.P., Kuraev G.A. Metodologicheskie i organizacionnye podhody k probleme valeologicheskogo obrazovaniia i vospitaniia. Kemerovo, 1998. 100 s.
11. Karamushka L.M., Dziuba T.M. Fenomen «zdorovia» yak aktualnyi napriam doslidzhen v orhanizatsiinii psykhologii. *Orhanizatsiina psykhologiiia. Ekonomichna psykhologiiia*. 2019. № 1 (16). S. 22–33.
12. Karamushka L.M., Shevchenko A.M. Psykhologichni chynnyky ta umovy zabezpechennia psykhologichnoho zdorovia menedzheriv osvitych orhanizatsii. *Aktualni problemy psykhologii* : zb. nauk. prats In-tu psykhologii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy. 2017. Tom I : *Orhanizatsiina psykhologiiia. Ekonomichna psykhologiiia. Sotsialna psykhologiiia*. Vyp. 47. S. 22–29.
13. Kotsan I. Ya., Lozhkin H. V., Mushkevych M. I. Psykhologiiia zdorovia liudyny. Za red. I. Ya. Kotsana. Lutsk: RVV Vezha: Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2011. 430 s.
14. Mironova E. V. Teoreticheskij podhod k opredeleniju ponjatij zdorov'ja i zdorovogo obraza zhizni. *Izvestija PGU im. V.G. Belinskogo*. 2006. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskij-podhod-k-opredeleniyu-ponyatiy-zdorovya-i-zdorovogo-obraza-zhizni>.
15. Nikiforov G. S. Psihologija zdorov'ja : [ucheb. dlja vuzov]. Sankt Peterburg : Piter, 2006. 607 s.
16. Salahutdinova R.H. Social'noe zdorov'e kak ob'ekt sociologicheskogo issledovaniia: voprosy metodologii. *Vestnik SPbGU*. Ser. 12. 2011. Vyp. 3. S. 263–271.
17. Svitlychna N.O. Istorychni ta suchasni naukovy pidkhody do vyznachennia zdorovia. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykhologii*. 2011. Vyp. 9. S. 223–232.
18. Sokolskaia M.V. Lychnostnoe zdorove cheloveka: teoreticheskyi analiz. *Sybyrskiy psykhologicheskij zhurnal*. 2008. №29. S. 69–73
19. Tereshchenko K.V. Vzaiemozv'iazok mizh tolerantnistiu i rivnem subiektyvnogo blahopoluchchia osvitnoho personalu. *Orhanizatsiina psykhologiiia. Ekonomichna psykhologiiia*. 2017. № 2–3 (9–10). S. 102–108.
20. Fedko O.A. Bahatoaspektnist poniattia zdorovia u suchasni naukovii dumtsi. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2009. № 4. S 3–5.
21. Tsarenko L.H. Ukrainski tradytsiini modeli zdorovia. *Psykhologichnyi chasopys*. 2018. № 2. S. 100–113.
22. Tsybaliuk S. Suchasni pidkhody do kharakterystyky termina «zdorovia». *Fizychne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi* : zbirnyk naukovykh prats. 2016. № 4 (36). S. 88–94.
23. Chesnokova M.G. Ponjatie zdorov'ja v kontekste kljuchevykh kategorij kul'turno-dejatel'nostnogo podhoda. *Vestnik Moskovskogo universiteta*. Serija 14. Psihologija. 2015. №2. S. 23–36.

Kredentser, O. V. Theoretical analysis of the main approaches to the concept of health. The article gives a theoretical analysis of the main approaches to the concept of health. Health is a broad interdisciplinary concept, which is in the focus of many human-centered sciences: medicine, valeology, philosophy, sociology, pedagogy, psychology, etc. The author discusses the features of the main approaches peculiar to each science. The author analyzes four groups of psychological approaches to the concept of health: philosophical-conceptual, social, personality-oriented, and integrated. It is emphasized that integrated approaches, which are the youngest ones, are quite effective and meet modern requirements. However, given the current global trends, including those related to the global pandemic, integrated approaches should be expanded and supplemented. The integrity of human health should not be limited to internal components. Human health should be considered in the holistic system of organization and nation health as well as in the unity of internal and external contexts. An important place in this context is given to organizational psychology, in particular, the analysis of the place, role and functions of the organization in human health.

Key words: health, health psychology, approaches, interdisciplinary approach.

Відомості про автора

Креденцер Оксана Валеріївна, кандидат психологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Kredentser, Oksana Valeriivna, PhD, Assoc. Prof., leading researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostyuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4119-190X>

E-mail: okred278@gmail.com